

Mindeord om dialektologen Inger Ejskjær

Gregersen, Frans

Published in:

Det kongelige danske Videnskabernes Selskab: Oversigt over Selskabets virksomhed 2015-2016 2015-2016

Publication date:

2016

Document version

Peer-review version

Citation for published version (APA):

Gregersen, F. (2016). Mindeord om dialektologen Inger Ejskjær. I M. Akhøj Nielsen (red.), *Det kongelige danske Videnskabernes Selskab: Oversigt over Selskabets virksomhed 2015-2016 2015-2016* (s. 194-203). København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.

Mindeord om dialektologen Inger Ejskjær i Videnskabernes Selskabs møde d. 18.2.
Frans Gregersen

Billede venligst lånt af Marie Stangerup

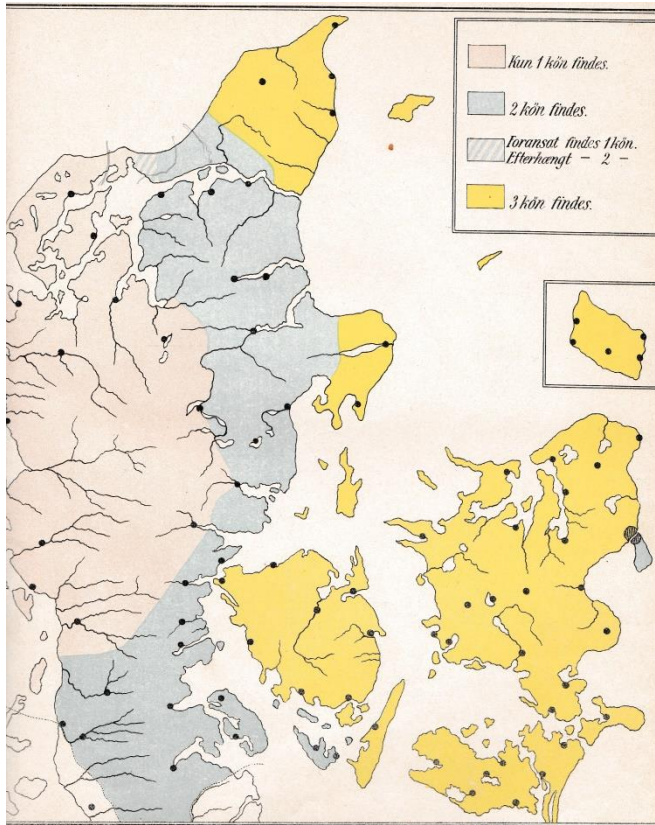
Inger Ejskjær som efter en længere periode med svagelighed og sygdom døde 26. marts 2015, var blevet valgt ind i Videnskabernes Selskab i 1981 og var derved medlem nr. 651. Ved sin død var hun et af klassens ældste medlemmer mht anciennitet.

Inger Ejskjær var den sidste af de store strukturalistiske dialektologer i Videnskabernes Selskab og i dansk sprogforskning¹, og det er derfor på sin plads først at give et kort rids af dialektforskningens historie for at perspektivere hendes indsats.

Som bekendt blev sprogvidenskaben til en egentlig videnskab med empiriske og kontrollerbare metoder som bliver praktiseret af en bred gruppe af forskere efterhånden også ansat i stillinger som

¹ Man kan få et overblik over Inger Ejskjærs publikationer ved at efterse bibliografien i *Studier i talesprogsvariation og sprogkontakt. Til Inger Ejskjær på halvferdsårsdagen den 20. maj 1996* Udgivet af Institut for dansk Dialektforskning, s. 348-351. Derefter bør man supplere med *danske talesprog* bind 7 (2006) som foruden Inger Ejskjærs store afhandling om franske låneord i de danske dialekter, og Inge Lise Pedersens sociolingvistiske uddybning heraf, rummer en bibliografi i anledning af 80-årsdagen: s. 185-187. I øvrigt henvises generelt til Asgerd Gudiksens fine nekrolog i *danske talesprog* Bind 14, 2015, s. 243-252.

tillader dem at bruge størstedelen af deres tid på forskning, i begyndelsen af det historiske 1800-tal. Den absolut største skikkelse i dansk – og måske ud fra et vist synspunkt også europæisk – sprogvidenskab fra denne periode, er *Rasmus Rask* (1787-1832). Rask grundlagde både systematisk komparativ indoeuropæisk forskning og den nordiske filologi, og centralt for hans virksomhed stod beskæftigelsen med oldislandsk som nøglen til de nordiske sprogs historie. Da hans skolekammerat og gode ven *Niels Matthias Petersen* (1791-1862) i en moden alder i 1845 fik til opgave at udforme det moderne universitetsstudium af de nordiske sprog skete det da også med en solid basis i de islandske materialer, først og fremmest sagaerne som N.M. Petersen oversatte til et originalt dansk. En af N.M. Petersens elever var grundlæggeren af dansk dialektologi *Kristen Jensen Lyngby* (1829-1871) som vi nu kan se som en original samtidig til den tyske sprogforsknings største overgangsskikkelse *August Schleicher* (1821-1868). For Schleicher var sprogvidenskaben en naturvidenskab idet den påviste lydlove som var uden for den menneskelige viljes rækkevidde. Vilje og bevidsthed var karakteristiske for åndsvidenskaberne men kunne altså ikke rumme sprogvidenskaben. Vigtigere for vores korte overflyvning af sprogvidenskaben var at Schleicher som den første rekonstruerede de ældste indoeuropæiske former på grundlag af en sammenligning af de ældste foreliggende sproglige kilder fra de ældste overleverede sprog i Europa og Indien. For Lyngby blev Schleichers indsats og hans elevs junggrammatiske manifest udgangspunktet for en livslang indsats med at bringe orden i de danske dialekter ved systematisk at stille dem op netop med udgangspunkt i sproghistorien. Lyngby kunne have taget Schleichers rekonstruerede lydverdier som udgangspunkt men i lighed med Rask tog han oldislandsk som det ældste sprogrin inden for nordisk og opstillede på denne måde lydsystemerne sproghistorisk: Til oldislandsk den og den vokal svarede i dialekten den og den vokal - eller diftong. Det virkede upåklageligt og skaffede dialekterne det mere eller mindre fortjente ry at de var regelrette reflekser af historien. På én gang bekræftedes således junggrammatikernes ide om de undtagelsesløse lydlove og dialektologernes anelse at dialekterne var sprog i egen ret, fuldstændig lige som rigssproget, standardsproget. Det var et gennembrud for en folkelig bevidsthed for der var ellers ingen ende på hvor nedsættende de danske bønders sprog var blevet omtalt før da. Epoken kulminerer i den særlige samarbejdning af sprog og geografi som kan besees i det majestætiske værk *Kort over Danske Folkemål* produceret fra 1898-1912. For at dette selskab som jo gerne beskæftiger sig med køn, kan få noget grammatisk at tænke over, hidsættes hermed det kort fra værket som handler om - køn.

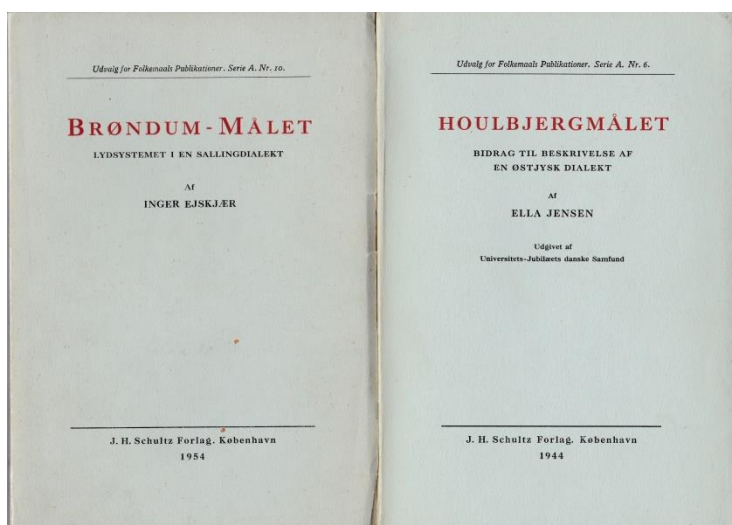

Det er på baggrund af denne rent sproghistoriske dialektforskning man skal se det uhyre spring der sker i og med at den strukturalistiske lære om at der findes et system som er synkront, dvs. uafhængigt af sproghistorien, i og med at denne tanke altså slår igennem i dansk sprogvidenskab. Det skete først gennem *Viggo Brøndals* (1887-1942) påvirkning af *Johannes Brøndum-Nielsens* (1881-1977) bog om *Dialekter og Dialektforskning* fra 1927, men derefter og dog langt stærkere gennem *Louis Hjelmslevs* (1899-1965) stærke indflydelse på alle sprogforskere i perioden fra 1931, hvor Lingvistkredsens grundlagdes, over mærkedagene i 1943 hvor *Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse* udkom, og endelig til de udmattende diskussioner i begyndelsen af 1950erne i det såkaldte Glossematiske Udvalg, grundigt dokumenteret i de udførlige referater herfra. Der er ingen tvivl om at det var lederen af det daværende Udvalg for Folkemaal og senere den første professor i dansk dialektologi *Poul Andersen* (1901-1985) og hans jyske samarbejdspartner *Ella Jensen* (1900-1987) der var de første og grundlæggende i denne tradition af strukturel dialektforskning, i øvrigt et område hvor Danmark særpræges i forhold til både nordisk og anden europæisk dialektforskning, se *Inge Lise Pedersens* oversigt i Pedersen 1996 (2009): 89-99. Men Inger Ejkskjær spillede en vigtig rolle som både viderefører og fornyer af denne tradition. Det havde hun særlige forudsætninger for, forudsætninger hun havde med hjemmefra.

Inger Ejkskjærs barndomshjem var særligt og alligevel måske ganske typisk. Faderen var bondedreng fra Salling som efter et ophold på Askov, som Inger så præcist udtrykker det i det interview jeg lavede med hende i anledning af den danske dialektforsknings jubilæum i 2009, 'kom til at se sig selv i et nyt lys'. Han havde sparet penge sammen ved at være forvalter på en række

herregårde og begyndte så for egen regning at studere til dyrlæge. Som dyrlæge fik han et tæt samarbejde med den purunge farmaceut på apoteket og kort efter blev de gift og bosatte sig i Vinderup. Parret fik seks børn som alle uden undtagelse blev akademikere, alle andre søskende end Inger blev tandlæger (blandt dem hendes tvillingesøster Anna som hun hele livet var stærkt knyttet til) eller ingeniører, og Inger havde da en naturvidenskabelig ballast med fra familien. Oprindeligt ville hun da også være kemiker og blev optaget på Polyteknisk Læreanstalt, men på tilskyndelse fra en medstuderende og med den begrundelse at nu kunne man nøjes med to fag (men vist også fordi saltsyren ofte kom andre steder hen end i reagensglassene), skiftede Inger Ejkskjær til at studere dansk og fransk. Bifaget spiller en vis rolle i hendes senere indsats, men nu følger vi hende på danskstudiet. Blandt hendes lærere var Poul Andersen der ved siden af sin ansættelse som leder af Udvalg for danske folkemål var tilknyttet universitetet som lektor i fonetik. Inger siger i interviewet at Poul Andersen havde en fast cyklus i sin undervisning så 'når kastanjetræerne ved Søerne blomstrer så skulle han være nået frem til stødet'. Poul Andersens analyse af stødet er stærkt påvirket af Hjelmsslevs og viste sig at være afgørende for hele opstillingen af dialektmaterialet i de synkrone analyser af dialekter som blev lavet i disse år.

Inger Ejkskjær skrev speciale om Brøndum-målet, et speciale der senere blev udgivet i *Udvalg for Folkemåls publikationer*. Specialet følger ret nøje Ella Jensens strukturalistiske beskrivelse af Houbjergmålet som kom i 1944, men Inger Ejkskjær nævner selv tillige *Karen Marie Olsens* beskrivelse af Åbenrå bymål som forgænger og forbillede (publiceret 1949). Specialet blev skrevet i 1950 men offentliggjordes først i 1954, ikke spor usædvanligt i disse år hvor hastigheden ikke bare på vejene var ganske meget lavere end nu. Der er det særlige ved beskrivelsen at den er bygget på en meddelelse fra Brøndum men – ikke mindst – på systematisk udspørgen af Inger Ejkskjærs fader som muligvis slet ikke selv havde talt dialekten, men som åbenbart havde et fabelagtigt sprogøre. Bogen er i øvrigt karakteristisk ved alligevel at indsmugle det sproghistoriske perspektiv i og med at der sammenlignes med K.J. Lyngbys optegnelser fra samme sogne, optegnelser som i øvrigt behandles ganske kritisk af den ganske unge Ejkskjær.

Man skal være klar over at de jyske dialekter i kraft af den såkaldte apokope, dvs. den gennemførte sløjfning af den trykssvage vokal i tostavelsesord, har en fra rigsmålet helt afvigende grammatik hvor schwa træder i stedet for *-er*-endelsen i nutid så *vaske* hedder *vask* mens *vasker* hedder *vaske* – hvis I forstår hvad jeg mener. Hertil kommer i disse dialekter det såkaldte klusilspring så udlydende stærkt betonet snæver vokal med stød bliver forkortet men til gengæld samtidig forsynet med en lukkelyd bagefter så *ni* bliver til *nik*, *bi* til *bik*, *lyd* til *lyk* og *hus* til *huks*. Poul Andersen mente at Inger vel måtte skrive om klusilparasitterne i hendes hjemegns sprog, men det var der jo skrevet om, så de blev enige om at hun skulle beskrive hele lydsystemet i stedet – så kunne klusilspringene komme til som manifestationer af stød. Inger Ejskjær vender tilbage til problemet om klusilparasitter, denne gang i nordisk belysning, i en af de sidste artikler hun skrev, nemlig Ejskjær 2005.

Det var Anders Bjerrum der inspirerede Inger Ejskjær til den teoretiske afhandling som formentlig har haft størst betydning i hendes *oeuvre*, nemlig den tidlige artikel om regionalprogsbegrebet (den er fra 1964). Baggrunden var at dialektforskerne i et år måtte rykke ud af Store Kannikestræde hvor sedlerne var og det gav Inger Ejskjær en kærkommen mulighed for at fordybe sig i fransk og engelsk, tysk og nordisk teoretisk dialektlitteratur. Dansk dialektologi er som andre fortrinsvis empiriske videnskaber temmelig deskriptivt anlagt, og derfor er de fleste afhandlinger ordnede materialesamlinger. Denne lange og veloplagede artikel er derimod frugten af et læseår helt uden adgang til materiale. Resultatet blev en afhandling hvor Ejskjær hævder sprogfølelsens ret og på den baggrund beskriver vestjysk regionalt rigssprog som et standardsprog med lokale ejendommeligheder. Det vigtige i afhandlingen er at den tager fat på de processer der fører til at der opstår sprogformer som kun er let indfarvede i forhold til standardsproget og som af deres talere ses som reelle udgaver af det fælles standardsprog. Artiklen har haft stor betydning for senere diskussioner om dialektudjævningen i Danmark og diskuteres indgående af forskere som Jørn Lund, Tore Kristiansen, Gunstein Akselberg og ikke mindst Inge Lise Pedersen i flere vigtige afhandlinger.

I slutningen af sit forskerliv skrev Inger Ejskjær en anden artikel som er inde på en del af de samme emner, nemlig om de danske dialekters alder. Også den sammenfatter diskussioner i sam- og fortid men den er ellers mest karakteristisk ved eksplicit at inddrage sociolingvistiske synspunkter.

Men nu til disputatsen.

Den handler slet ikke om jysk. Det har en særlig baggrund. Den danske dialektforskning blev ved Peter Skautrups udnævnelse til professor i Dansk ved det ny Aarhus Universitet i 1928 delt mellem de to universiteter så jysk i det store og hele hørte hjemme på Aarhus Universitet hvor Skautrup ville lave en jysk ordbog til afløsning af Feilbergs gamle. Det efterlod Københavns Universitet med Ømålene og man begyndte straks forarbejderne til en samlet Ømålsordbog, den ordbog som nu udkommer i statelige lyseblå bind og er nået til Bind 11. I den forbindelse skulle der udarbejdes strukturelle beskrivelser for hver eneste af de mange øsmål men den der skulle tage sig af sjællandsk kunne af flere forskellige grunde ikke påtage sig opgaven. Den tilfaldt derfor Inger Ejskjær. Også for disputatsen om *Fonemsystemet i Østsjælland på grundlag af dialekten i Strøby Sogn* (1970) var der et forbillede nemlig Poul Andersens tilsvarende bog om *Fonemsystemet i Østfynsk på*

grundlag af dialekten i Revninge Sogn fra 1958. Strukturen i FØF forudsætter at akcentlæren er central for hele lydsystemet sådan at de første 127 sider af bogen går med at opstille ordtyper på basis af længde og stødføremkomst i de forskellige stavelser. I bogen om østfynsk er der til overmål en instrumentalfonetisk dokumentation af de tonale akcenter og stødet, som Poul Andersen er klar over at ikke-fynboer slet ikke kan høre (han var selv fra Frederiksberg). Bl.a. derfor skal der en instrumentalfonetisk dokumentation til.

Det var der ikke tale om i Inger Ejskjærs bog som ellers følger skabelonen fra FØF meget nøje, men her er der en anden fornyelse nemlig et statistisk analyseret perceptionsforsøg hvor både en række meddelere og en del kolleger udsættes for manipulerede båndstykker med ordtypemæssigt forskellige men fonetisk set 'ens' dele af ord. Her spores en indflydelse fra Henning Spang-Hanssens matematiske lingvistik og Spang var da også opponenter ex auditorio da Inger Ejskjær d. 17. december 1970 forsvarede afhandlingen. De officielle opponenter var Anders Bjerrum og Poul Andersen.

Året efter trak Poul Andersen sig tilbage fra Københavns Universitet da han fyldte 70. Da professoratet blev opslået ledigt søgte Inger Ejskjær og Svend Smith men sidstnævnte trak sin ansøgning tilbage og d. 7. oktober 1971 udnævntes Inger Ejskjær så til Poul Andersens efterfølger som professor. Som professor blev det Ingers opgave at undervise i det jævnlige udbudte kursus i dansk dialektologi. Det var hun altid glad for og det var hendes elever også. Hun havde ikke så mange af dem som nattehimmels stjerner og dog er flere af dem faktisk blevet stjerner. Inger Ejskjær blev som nævnt indledningsvis indvalgt i dette selskab i 1981.

Et af de projekter der er særlig grund til at omtale netop i Videnskabernes Selskabs sammenhæng, men som faktisk også spillede en rolle i dialektforskningens og navnlig Inger Ejskjærs dagligdag, er *Atlas Linguarum Europae*, i daglig tale blot ALE. Projektet foregik i en periode under Selskabets auspicer og derfor blev der hvert år af netop Inger Ejskjær afgivet beretning om arbejdet i *Oversigten over Selskabets forhandlinger* (se bibliografien i festskriftet til Inger Ejskjær 1996). ALE, der havde som ambition at afbilde på detaljerede kort hvordan de forskellige ord som man kan tilbageføre til indoeuropæisk, manifesteredes i talesprogene over hele det europæiske rum, var og er således et tværopæisk dialektgeografisk projekt som strækker sig lige fra betegnelser for 'hund' til 'haletudser' som Inger skrev om. Projektet samlede således dialektologer fra både Vest- og Østeuropa også helt tilbage fra den periode hvor jerntæppet ellers opdelte Europa i to helt adskilte dele. Det kunne give sig kuriøse udslag. Inger fortalte mig engang at hun ved et af de første årlige møder havde spurgt sin sidemand hvorfor den tredje russiske delegat aldrig sagde noget, ikke bare sagde han aldrig noget interessant rent dialektologisk, han sagde bogstavelig talt ikke en stavelse. 'Nåh ham', lød svaret, 'det er bare den KGB-mand der er med for at passe på at de andre to ikke hopper af mens de er her i Vesten.'

Der var dialektologkongres i Bamberg i 1990 og Inge Lise Pedersen og jeg havde talt om at vi skulle hjælpes ad med at tage os af Inger som bogstavelig talt kunne gå vild ved at gå ud af en dør. Det var helt overflødigt. Så snart vi satte foden på Bambergs jord blev Inger erobret af kollegerne

fra ALE og de slap hende aldrig. Hun var uhyre populær i ALE-kredsen hvilket også fremgår af at rigtig mange af dem figurerer som forfattere i det festskrift som Bent Jul Nielsen og Inge Lise Pedersen udgav på Ingers halvfjerds års fødselsdag d. 20. maj 1996. Alle lige fra the BIG BOSS, il capo degli tutti capi, Mario Alinei til dem der gjorde det meste af arbejdet Joep Kruisen og Ellen Moijman var de med. Det var navne vi jævnligt hørte på instituttet.

Inger Ejskjær blev den sidste professor i dansk dialektologi på Københavns Universitet. Dialekterne er i Danmark så godt som udryddet i den form de havde da der virkelig var tale om forskellige sprogsystemer inden for samme sprogsamfund, så den nyere dialektforskning er enten blevet til sproglig variationsforskning, også kaldet sociolingvistik, eller studerer forholdet mellem sprog og sted på helt nye måder og med helt nye metoder sådan som det sker lige i disse år i to projekter ledet af henholdsvis Pia Quist og Marie Maegaard.

Inger Ejskjærs sidste år blev præget af sygdom. Det er ironisk at hun, som faktisk anså sig selv for at være et dårligt liv, levede så længe. Men i sine velmagtsdage var Inger altid at finde i Videnskabernes Selskab. Hun var særlig knyttet til den kreds af filologer som hun var jævnaldrende med, Poul Lindegård Hjorth, hendes studiekammerat, anglisten Knud Sørensen og den 10 år yngre navneforsker Gillian Fellows Jensen men hun satte også pris på og blev sat stor pris på af fonetikerne Jørgen Rischel og Hans Basbøll, som desværre ikke kunne være her i dag. Jeg vil gerne afslutte disse mindeord for en savnet kollega med at give et lille selvportræt fra interviewet med hende. Det drejer sig givetvis om hendes afhandling om relativsætninger publiceret i Acta Philologica Scandinavica i 1964 altså et ungdomsarbejde inden for syntaks som hun ellers ikke gjorde det meget i.:

FG Men når du tog den opgave, så var det jo blandt andet fordi du *ikke* var bange for Diderichsen. Jeg kan huske du fortalte om hvordan du satte ham på plads en gang. Den må du næsten lige fortælle den historie.

IE Ja, det var engang hvor jeg havde bedt ham om at læse noget igennem og så kom det jo: "Blablabla. Hvorfor har De ikke gjort sådan og sådan. De kunne godt have læst ditten og datten og hvorfor er der ingen henvisning til sådan og sådan og sådan". Og jeg tudede da først lidt og så tænkte jeg 'nej, det er alligevel grove løjer. Fordi det der det *har* jeg jo set efter. Det *har* jeg jo skrevet. Der er bare ikke noget at hente!'. Og så tænkte jeg 'nej, det skal han nu alligevel ikke slippe fra'. Så samlede jeg jo *sådan* en bunke bøger og fik aftalt et møde med ham. Og det var ikke altid han havde så meget tid, men det var han jo så nødt til da jeg sagde hvad det drejede sig om. Og så samlede jeg hans kritikpunkter, og så tog jeg de punkter først hvor jeg sagde: "Her har De ubestrideligt ret i Deres kritik. Her har jeg dummet mig, og det skal selvfølgelig rettes". Og så kom jeg så til de steder: "Men her synes jeg jo så faktisk at..." – jeg sad jo med sådan en bunke bøger – "... at De måske ikke *selv* har fået set efter, for der *er* faktisk en henvisning til det, men der er ingenting at hente". Og han så jo på uret og sagde ja, ja, han havde nu aftalt at han skulle mødes med sin datter nede i Amaliegade, men han kunne da godt se at jeg havde mere at snakke med ham om, så hvis jeg ville følge ham derned. Men han kunne godt tage sådan noget.

Citatet viser den særlige blanding af ydmyghed, selvbevidsthed og uforfærdet mod som for mig at se prægede Inger Ejskjær alle dage. Hun havde papirerne i orden og det skulle selv den drakoniske Diderichsen tvinges til at erkende. Og det gjorde han, for det kunne hun.

Ære være hendes minde.